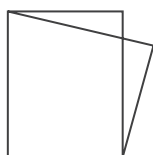

'Rigtige sygeplejersker' - uddannelses-etnografiske studier af sygeplejerstuderendes studieliv og dannelsesprocesser

(ph.d.-forsvar: juni 2016)

Vibeke Røn
Noer, lektor, VIA
Sygeplejerske-
uddannelsen og VIA
Aldring & Demens,
center for forskning

Afhandlingen *'Rigtige sygeplejersker'* er et uddannelsesetnografisk studie af sygeplejerstuderendes studieliv og dannelsesprocesser. Den handler om at blive (ud)dannet til sygeplejerske og om senmoderne udgaver af professionslæringens klassiske konflikt mellem skolastikken og den kliniske praksis. Afhandlingen er baseret på et feltarbejde på sygeplejerskeuddannelsen i Aarhus i årene 2011-2013. De studerende, der følges, er en del af 'E-klassen', som var et internt udviklingsprojekt, der havde til hensigt at eksperimentere med alternative måder at bedrive uddannelse på. Projektets forskningsfaglige ambition har været at skabe ny viden om, hvordan de studerende håndterer de grundvilkår og udfordringer, der er knyttet til sygeplejerskeuddannelsen som en vekseldannelse, samt forstå de dannelsesprocesser, de studerende gennemgår undervejs i uddannelsen. I afhandlingen fremlægges en samlet analyse af det, jeg benævner 'dannelsesrejse og dens milepæle'. Herigennem honoreres mit ærinde med afhandlingen:

at gennemføre en problemorienteret forløbsanalyse, der på empirisk grund viser, hvordan sygeplejerstuderende lever studieliv, og hvad de tillægger betydning undervejs i forløbet.

Empirisk er afhandlingens grundlag et feltarbejde, hvor jeg følger E-klassens studerende fra og med begyndelsen af det tredje studieår til et halvt år efter dimissionen. Metodisk blev det etnografiske grundlag udviklet som en kombination af klassisk feltarbejde, videodagbøger og digitale ugebreve. Feltforskningens udspring i E-klasserforsøget har givet mulighed for at fokusere på de studerendes studieliv, sådan som det leves *både* i skolastikken og i klinikken. Feltarbejdets righoldige empiriske materialer muliggjorde desuden, at uddannelsesforløbet kan rekonstrueres som en dannelsesrejse med fokuserede nedslag i rejsens milepæle og kardinalpunkter. Herigennem koncentrerer forskningsinteressen om de studerendes studiestrategier og måderne, hvorpå de håndterede overgangen til den professionelle karriere som sygeplejerske.

Teoretisk har perspektivet været at skærpe den konceptuelle forståelse af professionslæring i samspil med projektets empiriske studier og analyser. Med inddragelse af Kari Martinsens og Patricia Benners filosofiske og normative koncepter gives begreber om dannelse, afgørende læringsøjeblikke og gøremålstravlhed en empirisk vending. Afhandlingens analyser viser den praktiske betydning i empirisk forstand og viser, hvordan de afgørende læringsøjeblikke og gøremålstravlhed 'ser ud' i den praktiske kontekst og i de studerendes optik. Afhandlingen viser, hvordan de sygeplejestuderende, gennem fravalgs- og adskillellesstrategier håndterer et uddannelsesforløb domineret af mange gøremål og forventninger om 'højt tempo'. De mange kontekstskift mellem skolastikken og klinikken forstærker de studerendes oplevelse af et dobbeltpres. Men analyserne viser også, hvordan de studerendes strategier rummer modsvar, og hvordan de udvikler en adskillelses- og fravalgsstrategi. De studerende holder fx studielivet på skolen og i klinikken adskilt. De behandler også undervisning som noget, der kan fravælges. Afhandlingen viser dernæst, hvordan personlige relationer bliver afgørende for den enkeltes studieforløb. I skolastikken handler det primært om relationerne til de medstuderende, i klinikken om *'mødet med patienten'*. Ved analytisk at fastholde studieforløbet som en dannelsesrejse viser afhandlingen, hvordan mødet med patienten i den kliniske praksis er centrum for 'de afgørende læringsøjeblikke'. På vej ind i professionen viser analysen, hvordan netop ansvaret for *egne patienter* overvælder og udfordrer de nyuddannede. Her transformeres studiestrategierne periodisk til overlevelsestrategier for at håndtere ansvarsoverdragelsen. Dannelsesrejsens

sidste milepæl karakteriseres ved de nyuddannedes pendulering mellem den spirende professions-identitet og de strategier, der skal være behjælpelig med håndtering af vilkår, gøremålstravlhed og af tvivl, der nu står om tilstrækkelighed af egne kompetencer i praksis.

Dannelsesrejsen

Dannelsesrejsen fungerer i mine analyser, som en metaforisk re-kontekstualisering og viser, hvordan (ud) dannelsesprocessen som en personlig fordringsfuld proces forandrer den studerendes identitet og selvforståelse på vejen mod en professionsidentitet. Samtidig er der ingen tvivl om, at især de studerendes egne beretninger vidner om dannelsesrejsens kritiske præmisser. De studerende peger på det kritikværdige (nemlig vilkårene) og det attråværdige (nemlig professionel sygepleje tæt på patienten). Herigennem peges på et uddannelsesforløb og en overgang til den professionelle karriere præget af manglende tid, gøremålstravlhed og ansvarspress. Analyserne understreger skismaet mellem fx ansvaret, der styrker de studerendes dannelsesproces, og ansvaret, der snarere nedbryder dem og efterlader dem med følelsen af at være 'helt alene'. Pointen er, at hvis enansvaret modner og gør de studerende stærkere, så viser analyserne også, at de studerendes erfaringer og oplevelser af konsekvenserne må tages alvorligt. Ansvarsspørgsmålets alvor relateres til den gennemgående refleksion om dannelsen til sygeplejerske. I udspringet kan omsorgsansvaret ikke stå til diskussion. Hvad der derimod kan diskuteres er, hvordan fremtidens sygeplejersker undervejs i uddannelsen og som novicer i felten lærer at tage ansvaret på sig samt lærer at håndtere

ansvaret som et personligt fagligt anliggende såvel som et anliggende for de professionelle fællesskaber. Afhandlingen tydeliggør, hvordan de studerende, trods de kritikværdige vilkår, fastholder det attråværdige og er indstillede på at modsvare de krav, der stilles til sygeplejersken. For fremtidens uddannelser og sundhedsvæsen synes problemet dog at være, at uddannelses- og curriculumudvikling, som det legitime, sætter fokus på aftagerbehov – og stiller udvikling af professionel dannelse og omdannelse i skyggen.

Aktuelle udfordringer

Lige nu gennemgår sygeplejerskeuddannelsen endnu en revision. Mit forskningsprojekt understreger kun de udfordringer, der er knyttet til vekseldannelseserne og rejser især kritiske spørgsmål til sygeplejerskeuddannelsen ved at pege på de udfordringer, der knytter an til den klassiske teori/praksis konflikt, den dominerende travlhed og forholdet mellem uddannelse og dannelse. Med reference til den klassiske teori/praksiskonflikt viser mine empiriske analyser, hvordan sygeplejerskeuddannelsens nuværende kadence og balance mellem skolastik og klinik udfordrer de studerende og deres valg af studiestrategier. Uddannelseskritikken har gennem de sidste tiår refereret til den samme teori/praksiskonflikt og understreget både det problematiske og det uløselige. Diskussionen har forskellige afsæt og forskellige løsningsforslag, men synes at afspejle en fælles uddannelsespolitisk iver for at skabe sammenhæng. Jeg medgiver, at professionsuddannelsens teori/praksisforhold sammen med uddannelsernes selvforståelse kan problematiseres. Men med mine empiriske analyser som baggrund, er der

samtidig grund til at udfordre 'sammenhængsdiskussionen'. Dels kan der peges på, hvordan de sygeplejestuderende søger at adskille perioder og aktiviteter i klinikken og perioder på skolebænken. I så henseende problematiseres selve relationen skolastik/klinik. Samtidig skærpes refleksionen af, hvad der *skal adskilles*, og hvad der *kan forbindes*. Mod uddannelsens afslutning spidsbelastes refleksionen, fordi uddannelsen afsluttes med en akademisk opgave, nemlig bachelorprojektet. Den akademiske opgave og genren sætter professionslæringsforløbet i relief. For i så fald afsluttes sygeplejeuddannelsen både symbolsk og kontant med en skriftlig opgave i skolastikken. Knyttet til E-klassen skærpes symbolikken endog. Selv om de studerende peger på, at mødet med patienten er et afgørende læringsøjeblik, afsluttes uddannelsen *væk fra patienten*. Bacheloruddannelsernes vilkår og grunden, der er knyttet til bekendtgørelser, nationale studieordninger og Bologna-traktater, er afgjort bekendte vilkår. Men som feltforsker mærkede jeg gennem de studerende det tankevækkende. At der i E-klassens tilfælde skulle gå ni måneder, fra de studerende sidst mødte patienter i en klinisk kontekst, til de vendte tilbage i klinikken som nyuddannede. Betragtes den nye sygeplejerskeuddannelse, berøres placeringen af bachelorprojektet ikke. I min optik giver dette anledning til at vende tilbage til selve grundlaget og skærpe den klassiske konflikt mellem teori og praksis, både undervejs i uddannelsen og i overgangen mellem studieliv og arbejdsliv. Og skærpelsen bliver til ved at lytte opmærksomt til de studerendes erfaringer med vekseluddannelsen. Vender jeg mig mod den dominerende travlhed, synes sundhedsvæsenets karakter af at være domineret af travlhed

og hektisk virketrang at give skolastikken den samme karakteristik. I hvert fald viser min analyse af dannelsesrejsen og dens milepæle, hvordan denne travlhed for de studerende er mærkbar – og konsekvensbelagt og dominant tilstede – i klinikken og i skolastikken. Med den samlede forløbsanalyse som baggrund kan der peges på: at udfordringen til næste generation af sygeplejersker er, at de skal håndtere *gøremålstravlhed*. Og er denne pointe ikke ny, så fremsættes krav om højt tempo dog med fornyet styrke. Aktuelt er forventninger om et højt tempo på den officielle dagsorden og indgår som et vigtigt parameter i relation til uddannelse såvel som patientforløb i sundhedsvæsenet. 'Korttidssygepleje' og 'accelererede (operations)forløb' er eksempler på koncepter, der har et indlejret krav om tempo i sig. Tilsvarende tendenser og forventninger om tempo og stram tidsstyring kan i et uddannelsesperspektiv ses i relation til SU-reformen og Fremdrifts-reformen. Forventningerne om tempo og hurtighed udtrykkes næsten enslydende i disse koncepter som et ønske om, at hhv. patienter og studerende kommer 'hurtigt ind, hurtigt igennem, hurtigt ud' (på arbejdsmarkedet igen). I den forstand er både uddannelsessektoren og sundhedsvæsenet presset af moderniseringstendenser med effektivisering, evidensbasering og kvalitetssikring som pejlemærker og styringsredskaber. I mine analyser er mangel på tid et gennemgående træk i de sygeplejestuderendes beretninger. De studerende haster gennem uddannelsen og er med egne ord især fokuseret på, hvad der skal til for at bestå den næste eksamen. Tempo og tidsregulering er vel næppe i sig selv diskvalificerende for et uddannelsesforløb eller for et patientforløb. Men når krav om øget tempo indgår i

de sygeplejestuderendes studieliv som eksponeret professionserfaring, så har kravet mærkbare konsekvenser. Og som analyserne viser, refererer øget tempo både til vekseluddannelsens og professionslæringens grundlag: De studerende skal lære at agere professionelt i kontekster, hvor travlheden er et eksponeret træk. Om end gennemgangen af den eksisterende forskning om sygeplejerskeuddannelsen viser, at travlheden over årtier har været et vilkår, er der grund til at problematisere travlhedens konsekvenser og især understrege betydningen af et uddannelsesforløb, der for de studerende indebærer en fragmenteret og dekontekstualiseret opgaveløsning og mangel på tid til fordybelse og refleksion. Følges afhandlingens analyser, understreges vigtigheden af ændringer, der ikke eksklusivt fokuserer på uddannelsernes fagindhold og fagbeskrivelser. Som oplæg til en kritisk rekonstruktion fremlægger afhandlingen en platform for at forstå de sygeplejestuderendes oplevelser og erfaringer med professionslæringens vilkår og muligheder. Med dette, de studerendes perspektiv, udfordrer afhandlingen også den politiske diskussion om fremtidens sygeplejerskeuddannelse. Nye spørgsmål skal stilles, og debatten kan skærpes ved at tage de studerendes standpunkter og professionslæringens milepæle mere alvorligt. ♦

Noer, VR (2016) '*Rigtige sygeplejersker*' – *Uddannelsesetnografiske studier af sygeplejestuderendes studieliv og dannelsesprocesser*. Københavns Universitet, Det Humanistiske Fakultet. Afhandlingen kan downloades her: goo.gl/LOQjV1